

JAKÝ OŘÍŠEK PŘEDSTAVUJE SAMIZDAT PRO BIBLIOGRAFY?

MGR. GABRIELA ROMANOVÁ

The article briefly presents bibliographical databases processed within Czech literary Bibliography department in the Institute of Czech Literature (Czech Academy of Sciences) and focused on problems which must be solved by bibliographers dealing with samizdat periodicals. It describes several key problems which differs samizdat from the official edited press production.

Keywords: Czech Literary Bibliography, samizdat, periodicals, bibliography, pen-names, bibliographical methodology

- romanova@ucl.cas.sk
- Ústav pro českou literaturu
Akademie věd ČR, v.v.i.,
Praha,
Česká republika
- <http://ucl.cas.cz/>

HISTORIE A SOUČASNÝ KONTEXT

Nedílnou součástí Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky (AV ČR) tvoří již bezmála 70 let *Česká literární bibliografie* (ČLB; <http://clb.ucl.cas.cz/>). Jádrem její činnosti je zpracování průběžně aktualizovaného souboru bibliografických databází, které systematicky podchycují otisky beletristických prací, kulturní publicistiku i odborné texty o české literatuře a literárním životě v českých zemích. Databáze ČLB jsou tvořeny dvěma hlavními zdroji. Prvním z nich je tzv. „současná“ bibliografie, obsahující záznamy od roku 1945 až po aktuální časopiseckou a knižní produkci. Další část bibliografického fondu představuje retrospektivní bibliografie tvořená články z časopisů z let 1770 – 1945. V samostatné databázi je zpracována i databáze českého literárního exilu (1948 – 1989) a dále existují ještě dílčí databáze literárních cen, edic a českých literárních osobností. Nejnovějšími databázemi vytvářenými v rámci ČLB jsou databáze literárního samizdatu a databáze literárního internetu.

Tým pro zpracovávání článkové bibliografie samizdatových periodik vznikl v rámci ČLB v roce 2016. Zaměřuje se především na neoficiální časopisy české, ale i polské a slovenské provenience, jejichž

doba vzniku spadá do druhé poloviny 20. století. Největší zastoupení v této databázi však v důsledku velkého nárůstu samizdatové produkce v době normalizace mají časopisy z let sedmdesátých a osmdesátých. Vzhledem k unikátnosti materiálu jsme se rozhodli upravit kritéria pro výběr článků, jež do databáze zaznamenáváme. Na rozdíl od tzv. „současné“ bibliografie podléhá samizdat širšímu excerpčnímu záběru – databáze obsahuje českou i světovou beletrii včetně dramatu a písňové tvorby, překlady do češtiny a kulturní publicistiku nejen českého jazykového prostoru, ale rovněž zahraniční (výběr se v tomto případě řídí kritériem literárních témat, událostí a osobností). Neméně důležitou část samizdatové databáze tvoří i literární věda a filozofie, okrajově je zastoupena historie, sociologie a politika. Unikátní je její široké zaměření na zahraniční literární diskurz; v podobně širokém záběru je zpracována již jen bibliografie retrospektivní před rokem 1945.

KDE HLEDAT?

Databáze je přístupná online na adrese sambibl.ucl.cas.cz, využívá vyhledávací rozhraní ALEPH a je dostupná i z vyhledávače zahrnujícího kompletně všechny databáze ČLB, přístupného nyní nově na adrese biblio.ucl.cas.cz (Aleph) či vufind.ucl.cas.cz (betaverze nového vyhledávacího rozhraní).

AV ČR - ÚČL - samizdat

Přihlášení	Nastavení	Databáze	Otázky	Návod
Prohlášení	Vyhledávání	Výsledky dotazu	Předchozí dotazy	Má schránka

Základní vyhledávání | Vyhledávání z více polí | Pokročilé vyhledávání | Vyhledávání pomocí CCL

Pokročilé vyhledávání

Pole pro vyhledávání	Zadejte slovo nebo slovní spojení	Blížkost slov?	Poč. záznamů
Více polí	<input type="text"/>	☒ Ne ☐ Ano	
Více polí	<input type="text"/>	☒ Ne ☐ Ano	
Více polí	<input type="text"/>	☒ Ne ☐ Ano	

Báze pro vyhledávání: Ústav pro českou literaturu - samizdat

Pro zobrazení záznamů klepněte na Celkový počet záznamů. Celkem:

OK | Vyčistit formulář

Omezení vyhledávání na:

Jazyk: Rok od: Rok do: RRRR (Použije 7 pro pravotočité zápisování, pokud nechcete použít rozmezí od-do.)

Formát:

Tipy pro vyhledávání:

- Vyplňte všechna pole, která vyplnit chcete. Pokud použijete více než jeden řádek, vyhledávání zúžíte. Pokud použijete "Ano" pro "Blížkost slov?", můžete zadat slovní spojení např. *osobní počítač* a systém tomu bude rozumět tak, že chcete vyhledat jen takové záznamy, které mají slovo počítač VEDLE slova osobní.
- Dotaz nezáleží na tom, zda použijete velká nebo malá písmena. Například zadáte-li *počítač*, systém najde *počítač*, *Počítač* i *POČÍTAČ*.
- Pro vyhledání můžete ve svém dotazu použít logické operátory: AND a OR. Například byste mohli zadat *(srdce OR srdeční) AND chirurgie*, pokud byste chtěli vyhledat všechny záznamy, které obsahují slovo srdce nebo srdeční a zároveň slovo chirurgie.
- Systém podporuje synonyma, takže můžete hledat - například - slovo *color*. Výsledný seznam bude obsahovat záznamy, které mají uloženo slovo *color* nebo slovo *colour*.
- Použijte znak ? pro nalezení záznamů, které obsahují části slov. Například *kvěť?* vyhledá záznamy, v nichž byla použita slova *května*, *květinový*, *květinářský* atd. V jiném příkladu ?ologie umožní vyhledání záznamů, obsahujících slova *antropologie*, *archeologie*, *psychologie* atd. Znak ? je také možno použít pro nalezení slov v různých pravopisech. Například *pre?ident* vyhledá jak záznamy se slovem *president*, tak *prezident*.

© 2011 Ex Libris
Partneři

B Česká literární bibliografie Přihlásit Jazyk ▾

Vyhledávání / Pokročilé vyhledávání

Pokročilé vyhledávání

Hledat: Ve všech polích x Ve všech polích x Ve všech polích x Přidat vyhledávací řádek

Shoda: Všechny výrazy ▾

Přidat vyhledávací skupinu Hledat Vyčistit

Omezit na

Jazyk: Angličtina Arabština Arménština Bengálština Bikoština Bosenština Bulharština Chorvatština Církevní slovenština Dánština

Typ dokumentu: Knih Video Článek Část knihy

Výsledků na stránku 20 Rok vydání Od: do:

Hledat Vyčistit

Možnosti vyhledávání

- Historie vyhledávání
- Pokročilé vyhledávání
- Prohlížeč abecedně / Rejstříky (beta)
- Procházení katalogu

Hledáte pomoc?

- Tipy pro vyhledávání
- Často kladené otázky
- O aplikaci

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Adresa: Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1
Email: clb@ucl.cas.cz

Copyright (c) 2018-2020 Ústav pro českou literaturu AV ČR

Základní vyhledávací formulář ve VuFindu

B Česká literární bibliografie Přihlásit Jazyk ▾

Vyhledávané termíny: "(Ve všech polích:tatarka, dominik AND Ve všech polích:samizdat)"
Upravit toto pokročilé vyhledávání | Nové pokročilé vyhledávání | Nové základní vyhledávání

Vyhledávání: (Ve všech polích:tatarka, dominik AND Ve všech polích:samizdat)

Doporučená témata mezi výsledky hledání:

Tatarka, Dominik, 1913-1989 40 slovenští spisovatelé 20 Havel, Václav, 1936-2011 10 úmrtí 6

Charta 77 (skupina) 5 slovenská literatura 4 čeští spisovatelé 4 [více...](#)

Showing 1 - 20 results of 53, doba hledání: 0,27 s. Výsledků na stránku 20 Řadit dle relevance

Vybrat vše | Vybrán: Poslat emailem Exportovat Vytisknout Uložit

1 **Dominik Tatarka 1913 /**
Témata: "...Tatarka, Dominik, 1913-1989..."
In: Fragment K [samizdat]. -- R. 1988, č. 4
Článek Přidat do oblíbených

2 **Ediční poznámka /**
Hlavní autor **Tatarka, Oleg, Tatarková, Viera**
Témata: "...Tatarka, Dominik, 1913-1989..."
In: Tatarka, Dominik: V ne čase. Bratislava : Oleg Tatarka, 1998, s. 37-[38]
Část knihy Přidat do oblíbených

3 **Žart /**
Hlavní autor **Tatarka, Dominik, 1913-1989**
Article resource: "...Fragment K [samizdat]..."
In: Fragment K [samizdat]. -- R. 1988, č. 2, 15. 5., s. 70-74
Článek Přidat do oblíbených

4 **[Dopis] /**
Hlavní autor **Tatarka, Dominik, 1913-1989**
Témata: "...Tatarka, Dominik, 1913-1989..."
In: Fragment K [samizdat]. -- R. 1989, č. 2, s. 10
Článek Přidat do oblíbených

5 **Pisacky pre milovanú Lutéciu /**
Hlavní autor **Tatarka, Dominik, 1913-1989**
Nakladatelské údaje Praha : Labyrint, 1999.
Témata: "...Tatarka, Dominik, 1913-1989..."
Přidat do oblíbených

Upřesnit hledání

Informační zdroj

- Bibliografie samizdatu 51
- Bibliografie po roce 1945 2

Typ dokumentu

- Článek 50
- Knih 2
- Část knihy 1

Zdrojový dokument

- Obsah [samizdat] 22
- Fragment K [samizdat] 15
- Informace o Chartě 77 [samizdat] 4
- Jazzstop [samizdat] 3
- Fragment [samizdat] 2
- Bych [samizdat] 1
- [více...](#)

Autor

- Tatarka, Dominik, 1913-1989 17
- Kantůrková, Eva, 1930- 6
- Šimečka, Martin M. 1957- 5
- Šimečka, Milan, 1930-1990 6

Výsledky vyhledávání pro klíčová slova „Dominik Tatarka“ a „samizdat“

JAK NA SAMIZDAT?

Zdrojem zpracovávaného materiálu jsou specializované knihovny – největší podíl na zpřístupňování archiválií má pražská *Libri prohibiti* doplněná online verzí některých časopiseckých titulů z jejího fondu, který postupně skenuje a na webové stránce scriptum.cz zpřístupňuje plzeňské sdružení občanů Exodus. Další významnou položku představují osobní archivy pamětníků, z nichž mnozí jsou počítáni mezi samizdatové autory či redaktory ineditních časopisů. A v neposlední řadě je důležitým zdrojem samizdatů archiv Československého dokumentačního střediska, v současnosti náležejícího pod správu archivu Národního muzea.

MARC 21

K vytváření a zpracování všech databází ČLB je užíván výměnný formát MARC 21, používaný stovkami knihoven po celém světě. Jeho struktura má umožnit standardizovanou formu bibliografického zápisu bez ohledu na specifika, která může excerpovaný materiál vykazovat. Částečně je to výhoda, protože databáze tak může obsahovat záznamy širokého spektra zdrojových materiálů, částečně ovšem toto strojově definované zpracování staví samizdatové bibliografy před závažné metodologické otázky a nezřídka do role badatelů, vyhledávajících daleko větší

množství informací o excerpovaném materiálu, než musejí dohledávat bibliografové využívající MARC 21 ke zpracování standardizovaných tiskovin.

JAK VYPADÁ A CO OBSAHUJE ÚPLNÝ BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM?

Tradiční bibliografická citace vypadá například takto:

MACHALICKÁ, Jana. Dopisy Marii jako dopisy Olze. *Lidové noviny*. 4. 2. 2020, roč. 33, č. 29, s. 7.

Jak patrně, tento záznam obsahuje informace jako autor článku, název, zdrojový dokument specifikovaný údaji o přesném datu vydání, ročníku, roce vydání, čísle a stránkovým rozsahem. Formát MARC 21 umožňuje tento „holý“ bibliografický zápis obohatit o klíčová slova (předmět, osobnost, událost a instituci, odkazované dílo), údaj o překladu a jazyce originálu, údaj o vedlejších autorských rolích (překladatel, ilustrátor, redaktor, editor, autor komentáře atd.). U standardizovaných periodik, či přinejmenším periodik procházejících redakčním procesem, jsou tyto údaje běžnou součástí. Jak si však ukážeme dále, nebývá tomu tak vždy u časopisů samizdatových.

AV ČR - Souborný katalog

Přihlášení | Nastavení | Databáze | Otázky | Nápověda
Prohlášení | Vyhledávání | Výsledky dotazu | Předchozí dotazy | Mě schránka

Uložit/odeslat | Uložit na server | Přidat do mé schránky | SFX

Úplné zobrazení záznamu

Zvolte formát: Standardní | Katalogizační záznam | Citace | Názvy polí MARC 21 | Tagy MARC 21

Sysno 002397332

Hlavní záznamy ● Šimečka, Milan, 1930-1990

Název ● Říkat, co si myslím / Milan Šimečka

Zdrojový dokument ● Obsah [samizdat]...R. 1989, č. [3], březen, s. 52-56

Typ obsahu text
Typ média bez média
Typ nosiče jiný
Abstrakt Úvaha o snaze V. Havla vyvolat veřejnosti své přesvědčení o "životě v pravdě", datováno březen 1989.
Skupina konceptu 323 Vnitropolitický vývoj, politický život 15
MDT 323.22-051
1.32
32
(0.82-4)
(0.072)

Předmět ● Havel, Václav - 1936-2011
● disident
● filozofie a politika
● politika
Klíčová slova ● život v pravdě
Žánr a forma ● úvahy
● komentáře

Předmět SMZ
Vlastník záznamu UCLA
Formát RS
Číslo záz. 002397332

Citace
ŠIMEČKA, Milan. Říkat, co si myslím. Obsah [samizdat]. 1989, , 52-56.
ČSN ISO 690 citace PRO

Příklad záznamu v MARC 21

V ČEM SE LIŠÍ SAMIZDAT OD STANDARDIZOVANÉ TISKOVINY

Samizdatové časopisy nezdávka vykazují mnoho odlišností oproti časopisům dodržujícím jednotné formální zpracování a tyto odlišnosti představují pro bibliografy překážky různé míry obtížnosti. Nelze ale házet všechny samizdatové časopisy do jednoho pytle. Jako je pestrá paleta časopisů vydávaných oficiálními vydavatelskými kanály, existuje i velká variabilita mezi časopisy samizdatovými. To se netýká jen tematického zaměření, ale i formálního zpracování – obdobně jako mezi samizdatovými edicemi můžeme nalézt profesionální „nakladatelské podniky“ jako například Edici Petlice a Edici Expedice, lze i samizdatové časopisy hodnotit z hlediska úrovně jejich redakční úpravy. Vedle dobře a systematicky připravovaných titulů jako například *Acta incognitorum*, *Jazz-stop*, *Dialog*, *Kritický sborník*... musí se bibliograf vypořádat s rozevlátějšími tituly, jako jsou například *DRU*, *Možnost*, *Nový brak* a podobně. Následující výčet samizdatových specifik tedy nelze brát jako matici, do které zapadají automaticky všechny samizdatové tituly. Jde o jakýsi pokus o shrnutí nejčastějších problémů, s nimiž se bibliograf může při zpracovávání setkat.

1. NEPRAVIDELNOST A NEDŮSLEDNOST V ČÍSLOVÁNÍ, ROČNÍKOVÁNÍ, ČETNÉ ZMĚNY V NÁZVU ČASOPISU

Je vcelku běžné, že změní-li časopis název, začne se jeho ročník počítat znovu od jedničky. Většinou jde o změnu, která periodikum potká pouze párkrát za dobu existence a je patřičně okomentována a doprovázená jednoznačným systémem ve změně číslování. U samizdatových časopisů o systematickosti v názvech a číslování v řadě případů nemůže být ani řeči. Setkáváme se tak s různě obměňovanými variantami názvů jako *Historické studie* – *Historický sborník* – *Historické a sociologické studie*, *Albín* – *Bonifác* – *Čestmír* – *Droz* (souhrnně se tento časopis začal označovat *Abecední almanach*), *Dynamit* – *Upír* – *Hustoleský upír* atd., s číslováním typu 7 a půl (u undergroundového časopisu *Sado-Maso*), č. 49, 50, 50a, 51 (trampský časopis *Možnost*), č. 2,5 (hippie časopis *Jen pro blázny*). Uvádění ročníků nebo roku vydání je zpravidla luxus, kterým se pyšní jen časopisy míněné jako rovnocenná alternativa k tehdejší oficiální časopisecké produkci. U tiskovin fanzinového charakteru nebo kolujících pouze v uzavřených společnostech přátel přesné určení vydání hledáme zpravidla marně a je tedy úkolem bibliografa určit dataci excerpovaného svazku.

Některé samizdatové časopisy z archivu *Libri prohibiti* (foto Gabriela Romanová)

2. CHYBĚJÍCÍ NEBO NEPRAVIDELNÁ PAGINACE

U celé řady samizdatových časopisů chybí číslování stránek. Pro bibliografa tu vzniká povinnost neuvedenou paginaci dopočítat ručně a údaj vepsat do hranatých závorek, jak je ostatně nutné učinit u všech informací, které nejsou explicitně uvedené v excerpovaném dokumentu. Před každým takovým dopočítáváním je ovšem nutné rozhodnout se, zda u daného titulu bude bibliograf paginovat každou stránku (v případech, kde jsou texty otištěny na obou stranách jednoho listu), nebo pouze každý list (pokud je ve svazku důsledně dodržováno po-tištění vždy jen jedné stránky). V některých případech samizdatu je kamenem úrazu skutečnost, že texty zařazené do časopisu opisovali na stroji různí autoři a nedodržovali jednotnou úpravu textu. Některé články v témže svazku jsou tedy psány pouze jednostranně, jiné naopak oboustranně. Je na rozhodnutí bibliografa, jak takové případy řešit.

S problematikou více opisovačů souvisí i výskyt několika stránek se stejným číslováním. Dochází k němu tehdy, pokud každý z opisovačů čísloval svůj článek samostatně. Nezdávka se pak v jediném svazku objevuje několik stránek s čísly 1, 2, 3 atd. Takové případy bibliograf řeší zavedením dvojí paginace:

PAVLÍČEK, František. *Život a dílo. Obsah [samizdat]*. 1989, č. 10, s. [64] – [71] ([1] – 8).

3. EXISTENCE RŮZNÝCH VERZÍ TÉHOŽ ČÍSLA JEDNOHO ČASOPISU

Nestává se to často, nicméně existují případy, kdy totéž číslo samizdatového časopisu vyšlo v různých verzích. Tak například časopis *Akát* v jednom svazku 4. čísla obsahuje článek navíc – recenzi na Uhdeho filmový

muzikál *Balada pro banditu*, který se v jiné verzi téhož čísla vůbec nevyskytuje. Nebo třeba židovský časopis *Kalendář* z roku 1982 má ještě jednu verzi, bez uvedeného vrocení byl opsán pod názvem *Nový Petřín* a k článkům publikovaným v příslušném *Kalendáři* byly přidány výpisky z kronik o pražském vrchu Petřín.

4. ABSENCE PODPISŮ U ČLÁNKŮ

Z důvodů utajení a často vzhledem k důvěrné obeznámenosti čtenářů se samizdatovými tvůrci chybí u velkého množství článků publikovaných v samizdatu údaje o autorství. Úkolem bibliografa je samozřejmě tyto případy vyřešit a autora pokud možno určit. Ne ojediněle to ale bývá badatelský úkol vyžadující pátrání v četných archivech, knihovních databázích a encyklopediích – hlavními zdroji tohoto druhu jsou nedávno vydaná encyklopedie *Český literární samizdat 1948 – 1989* a online přístupný *Slovník české literatury po roce 1945*; <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>, obsáhlý seznam autorských šifer je k dispozici na již zmíněné stránce scriptum.cz.

Nedílnou součástí bibliografovy práce v této fázi bádání představuje i komunikace s pamětníky. V mnoha případech se ale stává, že autorství již určit nelze. A netýká se to pouze autorů článků, samizdatový bibliograf dohledává jména překladatelů, ilustrátorů i osob v jiných autorských rolích, jsou-li pro daný článek relevantní.

5. SIGNOVÁNÍ ŠIFRAMI NEBO PSEUDONYMY, ZÁMĚRNĚ CHYBNĚ UVEDENÉ AUTORSTVÍ

Obdobný postup musí bibliograf uplatnit, chce-li dešifrovat autorskou značku nebo pseudonym. V tomto ohledu jsou naštěstí k dispozici různé soupisy a tištěné bibliografie jednotlivých samizdatových periodik – připomeňme zde především dlouholetou archivní práci Jiřího Gruntoráda, zakladatele a ředitele světově nejrozsáhlejší knihovny českého samizdatu, letos třicetileté *Libri prohibiti*, jehož bibliografie periodik a edic neoficiální literatury pravidelně vycházely v časopise *Kritický sborník*, historika a archiváře Viléma Prečana, zakladatele a ředitele Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury, editora Martina Machovce, díky němuž máme velký přehled o české undergroundové scéně a především o díle Egona Bondyho; k dispozici jsou ale i dílčí práce, například plzeňské samizdatové aktivity zmapovala Jana Petrová, knižní edice Jitka Hanáková, katolický samizdat Marta Edith Holečková a další.

6. PŘEBÍRÁNÍ ČLÁNKŮ Z JINÝCH PERIODIK BEZ UVEDENÍ ZDROJE

Jak známo, copyright byl pro tehdejší samizdatové tvůrce věcí zcela efemérní. To, co jim usnadňovalo práci a vyvazovalo je například z povinnosti vyřizovat svolení k publikování převzatého textu, ukazuje se jako významné ztížení práce bibliografy. V mnohých případech nalézáme články převzaté z jiných zdrojů, které ovšem nejsou blíže určeny. Jde-li o text převzatý z oficiálně vydané publikace, je jeho identifikace snazší, ale pokud jsme postaveni před úkol identifikovat samizdatový zdroj převzatého textu, je to opět práce vyžadující často několikaměsíční bádání. A je nutné přiznat, že ne vždy je u neoznačených textů odhaleno, že jde o články převzaté.

7. PŘEKLÁDÁNÍ TEXTŮ Z CIZÍCH JAZYKŮ BEZ UVEDENÍ SKUTEČNOSTI, ŽE JDE O PŘEKLAD, ČI BEZ UVEDENÍ ZDROJE ORIGINÁLU

Podobný případ představují texty zahraničních autorů přeložené pro samizdatovou publikaci do češtiny nebo slovenštiny. U kanonických textů bibliograf s určovaním nezaváhá, i když údaj o autorství a originálním jazyce není v článku explicitně uveden, problém nastává v případech, že se jedná o překlad (bibliografovi) neznámého textu a tato skutečnost není v článku uvedena. V krajním případě se může stát, že v záznamu o článku bude informace, že jde o překlad, zcela chybět.

8. NEDOSTATEČNÉ ČI CHYBNÉ OZNAČENÍ PŘEDMĚTOVANÝCH POLOŽEK

Jak již bylo výše uvedeno, celá řada samizdatových časopisů nepodléhala jednotné redakční úpravě. Neprojevovalo se to jen na formalitách typu jednostránkové/dvoustránkové otiskování textu nebo několikeré číslování stránek. Závažnější problémy z toho pramenící představují pro dnešní bibliografy oříšek například i při určování událostí, o nichž je v textu řeč, či při dohledávání názvů recenzovaných děl – nezřídka se totiž stává, že přesný název knihy, divadelního představení, kulturní události atp. v celé recenzi chybí. Vytváření věcného popisu u takových článků vyžaduje opět podrobnou rešerši – v lepším případě pouze v katalogu Národní knihovny ČR.

Z uvedených příkladů vyplývá, že bibliografická práce je z větší části vlastně práce badatelská. Vytvořit jeden záznam o článku ze samizdatového periodika leckdy vyžaduje úsilí téměř detektivní. Na druhou stranu je objev v této oblasti cenný nejen pro bibliografii, ale mnohdy i pro literární historii.